

Хлинавка Г. Г.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Великий Р. Г.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ БОГА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті здійснено детальний аналіз трансформації образу Бога у творчості українських письменників початку ХХІ століття, що відображає глибокі культурні, соціальні та історичні зміни в українському суспільстві. В умовах глобалізації та постмодернізму релігійні концепти стають предметом активного переосмислення, що призводить до еволюції образу Бога в літературі. Традиційні уявлення про божественне поступаються місцем новим, часто суперечливим трактуванням, що відображають індивідуальні та колективні переживання українського народу. Дослідження показує, що образ Бога у творчості Юрія Андруховича, Ліни Костенко та Оксани Забужко постає як складна, динамічна конструкція, яка реагує на зміни в соціальному середовищі. Автори використовують образ Бога не тільки як символ релігійності, але і як відображення особистісних ідентичностей, моральних дилем та екзистенційних пошуків. Наприклад, у романах Андруховича «Перверзія» та «Дванадцять обручів» Бог постає як об'єкт філософських роздумів, що відображає кризу духовності та пошук нових сенсів у постмодерному світі. Ліна Костенко у «Записках українського самашедшого» зображає образ Бога як символ надії в умовах безнадійності, а Оксана Забужко у «Музеї покинутих секретів» використовує його для висвітлення теми історичної пам'яті та справедливості. Таким чином, трансформація образу Бога в українській літературі початку ХХІ століття свідчить про глибокі зміни в культурному та духовному житті суспільства, які потребують подальшого вивчення та осмислення. Образ Бога більше не є статичним ідеалом, а стає живим, адаптивним символом, що відображає пошуки нової духовності в умовах швидко змінюваного світу. Ця тенденція до переосмислення божественного свідчить про прагнення письменників не лише зрозуміти сучасність, а й знайти нові шляхи для духовного розвитку суспільства в цілому.

Ключові слова: образ Бога, українська література, релігійні уявлення, духовність, соціокультурні зміни, філософські пошуки, постмодернізм, ідентичність, моральні цінності.

Постановка проблеми. У сучасному українському літературному процесі образ Бога зазнає значних трансформацій, що відображаються у творчості письменників початку ХХІ століття. Ця еволюція образу Божества пов'язана з широкими соціокультурними змінами, які переживає Україна, та з новими викликами, що постають перед суспільством. Сучасні автори часто переосмислюють традиційні уявлення про Бога, вводячи в літературний дискурс мотиви, які відповідають новим реаліям, включаючи питання ідентичності, національної свідомості, а також морально-етичні дилеми. В умовах глобалізації та інтенсивної інформаційної взаємодії з іншими культурами, спостерігається не лише збагачення, а й злиття релігійних концепцій, що сприяє формуванню різноманітного образу Бога. Таким чином, важливо дослідити, як українські письменники

початку ХХІ століття переосмислюють образ Бога, які нові аспекти його характеристики та які теми стають домінуючими у цьому контексті. Це дозволить не лише зрозуміти сучасні літературні тенденції, а й виявити глибші соціокультурні процеси, що відбуваються в українському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій стосовно трансформації образу Бога у творчості українських письменників початку ХХІ століття вказує на значний інтерес до цієї теми в контексті сучасної літератури та культури. Релігійна тематика та трансформація релігійних образів, зокрема образу Бога, набуває нового звучання в умовах постмодерного дискурсу, зростання впливу глобалізації та переосмислення національної ідентичності.

Так, І. Богданова [3] у своїй праці про трансформації мотивів релігійної драми в літературі

XX–XXI століть акцентує на філософському аспекті цих змін, зазначаючи, що в модерній, постмодерній та метамодерній літературі спостерігається універсальний підхід до тлумачення дій, що відображає візуальний поворот в культурі. Авторка підкреслює, що сучасна людина прагне переживання метафізичного змісту, а простір людської дії не сприймається як розмежований, оскільки всі його модуси виступають як засоби подолання межі, ведучи до трансценденції та трансцензусу, які формально осмислюються через схоластику та неотомізм. Л. Жванія [5] аналізує трансформацію образу Христа у творчості Лесі Українки, що відображає її філософські та естетичні пошуки на межі XIX і XX століть. Авторка наголошує, що у творах Лесі Українки Христос виступає не лише як релігійна постать, а і як символ страждання, боротьби за справедливість та прагнення до свободи, що демонструє глибокий зв'язок між особистими переживаннями письменниці та її соціально-політичним контекстом. І. Приліпко [9] розглядає, як образ духовенства впливає на формування образу Бога в українській літературі, підкреслюючи, що в сучасній літературі образ духовенства набуває нових значень, втрачаючи традиційні риси, властиві релігійним фігурам. Цей процес трансформації відображає загальні зміни в суспільстві, де духовність все більше пов'язується з особистими переживаннями, моральними пошуками та культурними контекстами. Науковиця зазначає, що, займаючись художньою рецепцією духовенства, сучасні українські письменники руйнують стереотипи, сформовані в радянські часи, щодо священників та церкви. Вони без ідеологічних штампів створюють багатогранні образи духовних діячів і реалістично зображують становище, в якому опинилися церква та її служителі за умов тоталітарного режиму. І. Григоренко [4] аналізує роль і значення біблійних текстів у різних культурно-історичних періодах розвитку української літератури, починаючи з XI століття до сучасності. Він підкреслює, що в наш час українська література активно черпає з Біблії ідеї, теми, сюжети, мотиви та образи, переосмислюючи їх відповідно до вимог і тенденцій свого часу.

Таким чином, аналіз останніх публікацій свідчить про те, що сучасна українська література активно досліджує трансформацію образу Бога, формуючи нові концепції та відкриваючи нові горизонти для розуміння духовності у XXI столітті. Ці дослідження підкреслюють важливість цієї теми не лише для літерату-

ознавства, а й для соціокультурних студій, оскільки відображають глибокі зміни у свідомості українського суспільства.

Постановка завдання. Метою наукової статті є аналіз трансформації образу Бога у творчості українських письменників початку XXI століття з урахуванням культурних, соціальних і історичних контекстів, що вплинули на це осмислення.

Виклад основного матеріалу. На початку XXI століття Україна переживає значні соціальні, політичні та економічні зміни. В умовах глобалізації та посилення впливу західних цінностей, українська література відповідає на виклики сучасності, адаптуючи традиційні уявлення про Бога. Зміни в суспільстві також впливають на релігійні погляди, викликаючи переосмислення образу Бога.

У творчості українських письменників початку XXI століття спостерігається еволюція образу Бога. Якщо раніше Бог поставав як абсолютна істота, символ добра та справедливості, то в сучасних творах з'являються нові, інколи суперечливі, трактування. Письменники початку XXI століття досліджують цей образ через призму особистісних, національних та культурних переживань, актуалізуючи питання духовності, віри та релігійної ідентичності в умовах глобалізованого та пострадянського суспільства.

Трансформація образу Бога у творчості українських письменників відображає не лише зміну ставлення до релігійних традицій, але й осмислення духовних пошуків сучасної людини, її моральних дилем та пошуку власної ідентичності. Така літературна реконструкція релігійних образів є свідченням глибоких процесів переосмислення культурних і світоглядних основ, що впливають на творчу діяльність українських митців.

Розглянемо приклади трансформації образу Бога у творчості українських письменників початку XXI століття на основі декількох ключових літературних творів, що яскраво ілюструють зміни в сприйнятті божественного та його ролі в житті сучасної людини.

У романі українського письменника Юрія Андруховича «Перверзія» [2] порушуються теми релігії, філософії та екзистенційних пошуків, у яких автор намагається знайти нове місце Бога в сучасному світі. Образ Бога в цьому творі представлений як складний і суперечливий, що відображає основні духовні й культурні зрушення, характерні для початку XXI століття. Однією з центральних ідей роману є криза духовності

в постмодерному світі, де традиційні релігійні системи втратили свою авторитетність і вплив на суспільну свідомість. Бог у романі не є всемогутньою істотою, яка контролює долі людей, а скоріше філософською категорією, з якою постійно ведуться дискусії. Автор звертається до образу Бога як до символу, який постійно змінюється, залежно від інтерпретацій персонажів і їхнього ставлення до моральних та етичних питань. У романі «Перверзія» Бог не має чітких меж і визначень, що символізує розмитість релігійних ідеалів у сучасному світі. Цей образ відображає дихотомію між сакральним і профанним: з одного боку, Бог постає як невлотимий ідеал духовності, а з іншого – як об'єкт сумнівів, критики та навіть іронії. Ю. Андрухович використовує образ Бога для того, щоб досліджувати екзистенційні проблеми людини, її пошуки сенсу і місця у світі, позбавленому однозначних моральних орієнтирів.

Особливістю підходу Ю. Андруховича до образу Бога є його постійна трансформація. Це не статичний ідеал, а рухома конструкція, яка адаптується до мінливого світу, водночас втрачаючи свою стабільність і універсальність. Письменник порушує питання про те, чи має Бог місце в сучасній культурі, де домінує раціоналізм, прагматизм і скептицизм. Цей образ відображає втрату віри в традиційні релігійні концепти й одночасно спробу знайти нові форми духовності.

В іншому романі Юрія Андруховича «Дванадцять обручів» [1] тема ідентичності, культури та духовності тісно переплітається з образом Бога. Ю. Андрухович досліджує цей образ через призму соціальних змін в Україні на початку XXI століття, використовуючи Бога як символ ідеологічних та духовних трансформацій, які відбуваються в суспільстві. Образ Бога в «Дванадцяти обручах» стає предметом інтелектуальних дискусій і внутрішніх пошуків персонажів, які намагаються знайти сенс у світі, де релігійні цінності втрачають свій вплив. Ю. Андрухович створює образ Бога як поняття, яке піддається сумніву і водночас віддзеркалює моральні дилеми, з якими зіштовхуються сучасні люди. Центральна тема ідентичності та культурної належності також має глибокий зв'язок з образом Бога в романі. У контексті українських соціальних змін на початку XXI століття Бог стає символом не тільки релігійної, а й національної ідентичності, що проходить через процес переосмислення. Герої Ю. Андруховича, які шукають своє місце у світі, водночас шукають нові духовні орієнтири, намагаючись адаптувати старі релігійні концепти до нової реальності. Бог стає

символом цієї внутрішньої боротьби, символом, що відображає кризу духовності та необхідність її переосмислення. Ю. Андрухович демонструє, що образ Бога втрачає свої традиційні контури й стає ареною для пошуків нових сенсів, що відповідають змінам у світогляді та суспільстві. Ця трансформація відображає ширший процес відмови від старих структур релігійної думки на користь більш особистісного, філософського підходу до релігії.

У романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» [7] порушується низка соціальних, політичних та моральних питань, що відображають складні процеси трансформації суспільної свідомості в Україні на початку XXI століття. У контексті цих тем образ Бога займає важливе місце як відображення духовних пошуків, сумнівів і криз сучасної людини, що зіштовхується зі світом, позбавленим чітких моральних орієнтирів. Головний герой, інтелектуал, що переживає кризу особистої та національної ідентичності, постійно шукає сенс у світі, який стає все більш абсурдним і безнадійним. Образ Бога в романі постає у вигляді складного і суперечливого символу, через який Л. Костенко розкриває внутрішні протиріччя сучасної людини, зокрема її пошуки духовної стабільності в умовах глобалізації, політичних потрясінь і моральної деградації суспільства. Ліна Костенко зображає Бога як силу, до якої звертаються у моменти глибоких особистих криз і суспільних катаклізмів. Проте цей образ Бога не є всесильним або традиційним, як це часто зустрічається в класичних релігійних концепціях. У творі Бога можна сприймати як символ відчуженості сучасної людини від духовних цінностей, адже він не дає чітких відповідей на питання, які ставить перед собою головний герой. Такий підхід відображає загальну тенденцію до переосмислення релігійних і духовних концептів у сучасній українській літературі.

У романі «Записки українського самашедшого» Бог часто асоціюється з пошуком моральних основ у світі, де панують хаос і насильство. Герой усвідомлює втрату традиційних цінностей і звертається до Бога як до символу віри у щось більше, ніж матеріальний світ, проте водночас постійно сумнівається в реальності його існування. Цей образ стає символом духовної кризи сучасної людини, яка намагається знайти сенс у постійно мінливому світі. Л. Костенко також порушує питання про роль Бога у суспільстві, яке втрачає свою духовну глибину. Образ Бога стає водночас об'єктом іронії та критики, але й джерелом надії

на відновлення моральних цінностей. Ця подвійність підходу до Бога відображає загальні культурні та соціальні зміни в Україні, де відбувається переосмислення релігійних і духовних традицій під впливом нових викликів.

Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» [6] порушує питання історичної пам'яті, національної ідентичності, духовності та внутрішніх трансформацій людини. Образ Бога у творі займає важливе місце як символ духовних пошуків, моральних дилем і екзистенційних питань, з якими зіштовхуються герої у контексті пострадянських соціальних і політичних реалій України. О. Забужко використовує цей образ для зображення того, як змінюються духовні орієнтири людини в умовах глибоких соціальних, культурних та особистісних трансформацій. Одним із ключових аспектів, через який О. Забужко розкриває образ Бога, є його зв'язок із питанням історичної пам'яті та справедливості. Бог у романі виступає своєрідним символом вищого суду та істини, до якої прагнуть герої, намагаючись зрозуміти й примиритися з історичними травмами минулого. Питання віри й духовності в О. Забужко глибоко переплітаються з моральними аспектами історії та боротьби за правду: чи є Бог суддею за ці історичні гріхи, чи його роль – у прощенні та примиренні?

О. Забужко також показує, як втрата віри в Бога або його образ супроводжує втрату моральних орієнтирів у сучасному світі. Для героїв роману Бог не є абсолютною або непорушною силою; він постає як об'єкт сумніву та рефлексії. Відносини з Богом, зокрема на індивідуальному рівні, часто проходять через кризу віри, що відображає загальну кризу духовності в пострадянському суспільстві, яке прагне віднайти нові сенси та підвалини для свого існування. Оксана Забужко використовує образ Бога для того, щоб показати складність внутрішніх трансформацій людини, яка переживає не тільки політичні та соціальні зміни, але й зміни особистісні та духовні. Образ Бога у «Музеї покинутих секретів» – це відображення боротьби між старим і новим світоглядом, пошуками нових духовних основ у світі, де традиційні релігійні цінності поступаються місцем індивідуальним пошукам сенсу. О. Забужко порушує питання про те, чи можливо знайти Бога в сучасному світі хаосу й невизначеності, і якщо так, то яким він постає перед сучасною людиною.

У романі Марії Матіос «Букова земля» [8] образ Бога постає як концептуальний теонім, що активно взаємодіє з тематикою ідентичності, традицій та історії українського народу. Авторка використовує цей образ для підкреслення глибокої зв'язки між духовністю і повсякденним життям персонажів, що дозволяє розглядати Бога не лише як надприродну істоту, але і як символ моральних цінностей і культурної спадщини. У творі М. Матіос концептуальний теонім Бога втілює ідеї, що відображають історичні та соціальні реалії України, формуючи нові смисли, які змінюються залежно від контексту. Авторка через філософські роздуми героїв, їхні діалоги та переживання підкреслює складність божественного образу, де Бог постає як свідок і учасник усіх трагічних та радісних моментів життя персонажів.

Таким чином, відзначимо, що трансформація образу Бога в українській літературі початку ХХІ століття відображає не лише зміни в культурному контексті, але й глибокі людські переживання та моральні запитання, що постають у складний час. Вивчення цієї теми дозволяє глибше зрозуміти, як література може реагувати на виклики сучасності та відображати складність людської природи.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, варто зауважити, що у творчості українських письменників початку ХХІ століття образ Бога зазнав значної трансформації, відображаючи складні соціокультурні зміни та філософські пошуки. Письменники активно переосмислюють традиційні релігійні уявлення, вводячи в текст глибокий аналіз духовності та людських переживань. Цей образ стає не лише символом вищої сили, а й метафорою для дослідження сенсу існування, моральних цінностей та людських стосунків.

У результаті з'являються нові, іноді суперечливі інтерпретації божественного, що свідчать про вплив глобалізації, постмодернізму та нових культурних ідей. Письменники поєднують елементи традиційної української релігійності з сучасними філософськими концепціями, що веде до багатошарового сприйняття Бога як невід'ємної частини людського життя. Це свідчить про те, що образ Бога в українській літературі став відкритим для нових значень, які формуються в контексті особистісного та суспільного досвіду, демонструючи динамічну взаємодію між традицією і сучасністю.

Список літератури:

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. Київ, 2004. 333 с.
2. Андрухович Юрій. Перверзія. URL: <https://uabook.com.ua/book/perverziya/>
3. Богданова І. Трансформації мотивів релігійної драми в літературі ХХ–ХХІ століть: філософський аспект. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2022. № 3(98). С. 7–17.
4. Григоренко І. В. Біблія в українському літературному дискурсі. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Випуск 7. С. 200–206.
5. Жванія Л. Особливості переосмислення образу Христа в драматургії Лесі Українки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т.2. Вип. 38. С. 92–98.
6. Забужко О. Музей покинутих скелетів. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2745>
7. Костенко Л. Записки українського самашедшого. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kostenko_Lina/Zapysky_ukrainskoho_samashedshoho/
8. Матіос М. Букова Земля. Роман-панорама завдовжки у 225 років. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 928 с.
9. Приліпко І. Художня рецепція духовенства у творчості сучасних українських письменників. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2014. № 4. С. 28–32.

Khlypavka H. H., Velykyi R. H. TRANSFORMATION OF THE IMAGE OF GOD IN THE WORKS OF UKRAINIAN WRITERS OF THE EARLY XXI CENTURY

*The article provides a detailed analysis of the transformation of the image of God in the works of Ukrainian writers of the early twenty-first century, which reflects profound cultural, social, and historical changes in Ukrainian society. In the context of globalization and postmodernism, religious concepts are being actively redefined, which leads to the evolution of the image of God in literature. Traditional ideas about the divine are giving way to new, often contradictory interpretations that reflect the individual and collective experiences of the Ukrainian people. The study shows that the image of God in the works of Yuriy Andrukhovych, Lina Kostenko, and Oksana Zabuzhko appears as a complex, dynamic construct that responds to changes in the social environment. The authors use the image of God not only as a symbol of religion, but also as a reflection of personal identities, moral dilemmas, and existential searches. For example, in Andrukhovych's novels *Perversion* and *Twelve Hoops* God appears as an object of philosophical reflection, reflecting the crisis of spirituality and the search for new meanings in the postmodern world. Lina Kostenko's *Notes of a Ukrainian Hermit* depicts the image of God as a symbol of hope in the face of hopelessness, and Oksana Zabuzhko's *Museum of Abandoned Secrets* uses it to highlight the theme of historical memory and justice. Thus, the transformation of the image of God in Ukrainian literature of the early twenty-first century indicates profound changes in the cultural and spiritual life of society that require further study and comprehension. The image of God is no longer a static ideal, but becomes a living, adaptive symbol that reflects the search for a new spirituality in a rapidly changing world. This tendency to rethink the divine testifies to the writers' desire not only to understand modernity but also to find new ways for the spiritual development of society as a whole.*

Key words: *image of God, Ukrainian literature, religious ideas, spirituality, socio-cultural changes, philosophical searches, postmodernism, identity, moral values.*